

TROPISMENA HRVATSKA SREDNJOVJKOVNA KULTURA

luni, 21 februarie 2022

Hrvatski srednjovjekovni tekstovi ostvareni su trima pismima i trima jezicima.

S drugim rije ima, Hrvati su u srednjem vijeku pisali latinicom, glagoljicom i irilicom i to na staroslavenskom (crkvenoslavenskom), starohrvatskom i latinskom jeziku. Srednji vijek je povijesni period koji konvencionalno po inje završetakom antike, odnosno padom Zapadnog Rimskog Carstva iz 476 i traje sve do Columbovog otkrića Amerike iz 1492., nakon čega nastupa novi vijek, odnosno renesansa ili preporod.

Prvo hrvatsko pismo bilo je latinica, a prvi je jezik državnih dokumenata latinski, drugo je hrvatsko pismo glagoljica, a jezik crkvenoslavenski, dok je treće hrvatsko pismo hrvatska irilica. S vremenom je upotreba latini noga pisma ojačala u odnosu na glagoljicu i irilicu te je na kraju latinica postala službenim hrvatskim pismom. Glagoljica se postupno povlačila na prostore na kojima su crkvene vlasti dopunjavale službenje mise na crkvenoslavenskom jeziku (na području koje je kršćanstvo i senjske biskupije), povlačila se također i irilica, a prevlast je dobivala latinica čiji je najveći reformator zasigurno bio Ljudevit Gaj u prvoj polovici 19. stoljeća.

Latinica

Kada su Hrvati u 7. stoljeću došli u svoju današnju zemlju primili su kršćanstvo te su se susreli latinskim jezikom i s pismom – latinicom koja je na današnje vrijeme hrvatskom prostoru bila u upotrebi i prije doseljavanja Hrvata.

„Prije, dakle, Slaveni ne imahu pisma, nego crtama i urezima brojahu i gatahu, jer bijahu pogani. Pokršćenje se, trahu se slavensku rije zapisivati latinskim i grčkim pismenima, bez sustava“, naveo je redovnik imenom rnorizac Hrabar u svojem spisu O pismenosti (O slovima) pri nastojanju opisivanja po etakama pismenosti slavenskih naroda, a među njima i Hrvata nakon velike seobe naroda u srednjem vijeku. Prvi kršćanstvo, hrvatski su svjetovni i crkveni dostojanstvenici u tim stoljećima pisali latinski. Prve pouzdane vijesti o ranoj povijesti Hrvata u novoj postojbini pružaju natpisi na crkvenom inventaru, oltarnim pregradama i nadvratnicima. Ti su natpisi prvi spomenici hrvatske pismenosti, a pojavljuju se u 9. stoljeću. Latinskim pismom – latinicom zapisuju se imena hrvatskih vladara. Od sačuvanih zapisa najstariji je onaj na Vukoslavovoj krstionici (oko 800. godine). Latinskim jezikom i latinicom pisane su u ranoj razdoblju hrvatske pisane kulture i kneževske isprave, a najstarija je Povelja kneza Trpimira iz 852. godine (sačuvana u prijepisima).

Iako su u početku Hrvati latinicom pisali tekstove na latinskome jeziku, povijesni izvori iz 14. st. dokazuju da otada Hrvati latinicom bilježe i hrvatski jezik. Latinicom je zapisana i hrvatska molitva, najstariji spomenik hrvatskoga pjesništva. Značajni latinski spomenici pisani hrvatskim jezikom su i Red i zakon sestara dominikanki i Korulanski lekcionar. Premda je latinica pomalo preuzimala dominaciju u hrvatskome jeziku, tek se u 16. stoljeću prevladala u pisanim liturgijskim tekstovima, u književnosti i tekstovima administrativnoga karaktera u odnosu na glagoljicu. Hrvatski latinski tekstovi tek u 19. stoljeću potisnuti i hrvatsku irilicu na svim područjima gdje se njome uglavnom pisalo: u Bosni i Hercegovini, Poljicima, u Dalmaciji te Dubrovniku i njegovoj okolici.

Glagoljica

U stolje ima od 10. do 16., u bilježenju hrvatskoga i staroslavenskoga jezika snažno je prevladavala glagoljica, i staroćirilica, u, i brojnoćirilica, u, i vrlo važnom činjenicom da se za neke stare hrvatske ćirilice ne i stare latini ne tekstove može dokazati da su prepisani iz ćirilice; starijih glagoljica.

Kada su 863. g. sveti ćirilica i Metod na poziv kneza Rastislava iz Carigrada krenuli u Moravsku uspostaviti crkvenu i državnu organizaciju, ćirilica je za Slavene na inio novo pismo – glagoljicu. Glagoljicom je sv. ćirilica zapisao prve slavenske riječi, tj. Proslav Ivanova evanđelja, a zatim i neke druge tekstove. Nakon Metodove smrti 885. i protjerivanja u enika Svete braće iz Moravske mnogi su se od njih sklonili u Hrvatsku te je tako Hrvatima prenesena ćirilica; Svete braće, tj. glagoljica, biblijski tekstovi i crkvenoslavenski jezik.

Najpoznatiji spomenik pisan hrvatskim jezikom i glagoljicom je ćirilica; anska ploča nastala oko 1100. godine. U kamenu su glagoljicom i na hrvatskom jeziku klesane i Valunska ploča, Plominski natpis, Krčki natpis, Grdoselski ulomak, Senjska ploča, a od pisanih treba izdvojiti Vinodolski zakonik, Razvod istarski, Misal Hrvoja Vuka i ćirilica; Hrvatinića, Misal kneza Novaka, Zapis popa Martinca. ćirilica; anska ploča, najstariji pisani hrvatski spomenik, čuva se danas u predvorju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Njezine replike mogu se vidjeti u mnogim kulturnim i znanstvenim institucijama pa i u samoj crkvi sv. Lucije u ćirilica;ki na otoku Krku gdje je u 19. st. pronađena.

Simbolićini po etak hrvatske pismenosti ćirilica; anska ploča pisana je glagoljicom, najstariji hrvatski zakonik, Vinodolski, napisan je glagoljicom, prva hrvatska inkunabula, Misal po zakonu rimskoga dvora, iz 1483. godine, otisnuta je također glagoljicom, a od devet hrvatskih inkunabula (prve tiskane knjige) ćirilica;est su glagoljice. Mirno se može reći da bez glagoljice njih tekstova ne može se ozbiljno govoriti o procesima koji se zovu povijest hrvatske književnosti ili povijest hrvatskoga jezika.

ćirilica

Kada su slavenski narodi zamijenili glagoljicu ćirilicom pismom te ga uredili za slavenski jezik, i ćirilica; me u Hrvatima, posebice na jugu Hrvatske, ali i u Bosni i Hercegovini, po čelo se utvrditi novo pismo, a to je ćirilica.

ćirilica je u Hrvatskoj u srednjem vijeku imala poseban razvoj te se naziva hrvatskom ili zapadnom ćirilicom, a naziva se ćirilica; i bosanćirilicom ili bosanćirilicom.

ćirilicom se hrvatski jezik bilježi od XII. stoljeća a na kamenim spomenicima, ali i na drugim materijalima, za liturgijske i druge potrebe. ćirilicom su se u privatne i službene svrhe služili članovi poznatih hrvatskih obitelji: Frankopani, Zrinski, Keglevići i itd., naravno uz glagoljicu i ćirilica;nicu. Znali su je u tradicionalnim ćirilica;ćirilica;kim sredinama i stoga se mogu vidjeti spomenici na kojima se glagoljica i ćirilica mijesaju kao i one ćirilice ne koji imaju veću važnost u povijesti hrvatske kulture (Povaljska listina, Povaljski prag, Poljski statut, tiskana ćirilica u djelima bosanskih franjevac).

Najstarija ćirilica na isprava na tlu današnje Hrvatske je Povaljska listina (1250.), s osnovnim tekstom iz 1184., a uz nju već u važnost u povijesti hrvatske kulture imaju i sljedeći spomenici pisani ćirilicom: Povaljski prag (oko 1184.), Poljski statut (u 15. ili 16. st.) te tiskana djela bosanskih franjevac na ćirilici.

Ivan Dobra